

УДК 811.111

**В. В. Зірка, д. ф. н., проф.,
Н. В. Зінуква, к. ф. н., доц.,
О. Р. Світлична**

ПРОФЕСІЙНА ТА ГАЛУЗЕВА ОРІЄНТАЦІЯ У НАВЧАННІ УСНОМУ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття розглядає теоретичні питання доцільності професійної та галузевої орієнтації у навчанні студентів усному перекладу. Розглядаються також питання з практики усного перекладу для студентів 5-х курсів, які висвітлені в навчальному посібнику, який вже пройшов апробацію у Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля.

Ключові слова: перекладацька діяльність, професійна компетентність, перекладач, тематична спрямованість, спеціалізація.

Статья рассматривает теоретические вопросы целесообразности профессиональной и отраслевой ориентации в обучении студентов 5-х курсов усному переводу. Решение этих вопросов отражено в учебном пособии, которое прошло апробацию в Днепропетровском университете имени Альфреда Нобеля.

Ключевые слова: переводческая деятельность, профессиональная компетентность, переводчик, тематическая направленность, специализация.

The article presents theoretical aspects in suitability of professional and specialized orientation in interpreter training for the 5th year students. These issues are reflected in the tutorial that has been already approved in the Dnepropetrovsk Alfred Nobel University.

Key words: interpreter activity, professional competence, interpreter, thematic direction, specialization.

Стаття презентує посібник з практики навчання усного двостороннього професійно орієнтованого перекладу студентів-перекладачів 5 курсу, який планується до видання у Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля – *Essential Issues in Interpreter Training*. У посібнику представлено систему вправ – систему взаємозалежних навчальних дій, розташованих за наростанням труднощів під час виконання. Ця система забезпечує якісну реалізацію кожної операції, правильну послідовність її виконання в комплексі, а також повторення й відпрацювання у різних комбінаціях, таким чином забезпечуючи ефективне навчання усного перекладу.

Мета статті полягає у визначенні аспектів перекладацької діяльності (ПД), у тому, що вона відіграє значну роль не тільки у житті нашої держави, а й європейської та світової спільноти в цілому, і причиною цього є курс на євроінтеграцію та економічний розвиток, який обрала Україна, а також процес глобалізації економічного простору. З огляду на останні тенденції розвитку суспільства можна із впевненістю сказати, що професія перекладача в країні та за її межами стала загальноєвропейською, глобальною. А це означає, що змінилося соціальне замовлення на цю професію, стали висуватися інші вимоги щодо підготовки фахівців у даній сфері, які зумовлені умовами

© Зірка В. В., Зінуква Н. В., Світлична О. Р., 2013

соціальної й економічної кон'юнктури, що стрімко змінюються. Значно зросли вимоги до професійної компетентності перекладача, з'явилася необхідність у підготовці фахівців, які могли б повноправно конкурувати на європейському й міжнародному ринках праці. У зв'язку із цим зросла роль національних і міжнародних професійних організацій перекладачів. Крім того, необхідно відзначити, що відповідно до міжнародних стандартів щодо підготовки фахівців з усного перекладу у галузі перекладацької діяльності були виділені окремі напрямки професійної підготовки перекладачів.

Незважаючи на те, що перекладач – професія з багатовіковою історією, у сучасних методичних дослідженнях з проблем навчання перекладу виділяють методику викладання перекладу в сфері професійної комунікації як новий напрямок лінгводидактики. У цей час на сформованому ринку праці швидко зросла потреба в експертах-перекладачах за фахом "перекладач у сфері професійної комунікації" (економіка, право, інноваційні технології). На думку багатьох вчених, які виконують методичні дослідження з проблем навчання усного перекладу, питання про розмежування й облік видів знань, представлених у тексті оригіналу, важливе тому, що характер сучасних текстів не залишає місця монотематичній проблематиці; об'єктом діяльності сучасної професійної перекладацької практики є політематичні тексти, що носять міжгалузевий характер і представляють собою взаємодію галузей знань і видів діяльності. При цьому суміжність галузей діяльності, гіпотетичність контекстів їхнього протікання для перекладача, висока концептуальна насиченість й умовна співвіднесеність термінологічних систем – от лише деякі із проблем, які супроводжують перекладача у його роботі. Саме міждисциплінарний характер сучасних текстів диктує необхідність системності знань перекладача-експерта. Спецпереклад упевнено висувається на перше місце, особливо у вузьких галузях таких, як банківська справа, фінанси й кредити, інвестиції, керування персоналом, цінні папери, тощо. Протягом останніх десятиріч соціальні вимоги щодо підготовки фахівця у галузі перекладу зазнали суттєвих змін: з елітної та специфічної професія перекладача перетворилася на масову, а завдяки науковому та економічному прогресу, а також потребі в інтенсивному обміні інформацією, в процесі навчання перекладачів необхідно враховувати те розмаїття предметних та професійних галузей, які з'явилися за останні роки, і в яких потрібні послуги мовних посередників. Якщо говорити про питання доцільності професійної та галузевої орієнтації у навчанні усного перекладу та історію становлення методики навчання перекладу, треба відзначити, що дослідники в усі часи мали досить різноманітні думки з цього приводу.

Як відзначав О. Ф. Ширяєв, головною метою перекладацької діяльності є утворення мовленнєвих висловів за відповідним соціальним замовленням, таким чином, продукт перекладацької діяльності виробляється не з власної потреби перекладача, а відповідно до вимог, які мають соціальний характер [4].

На думку Л. К. Латішева, реалізувати ідею професійно орієнтованої підготовки перекладача для роботи у конкретній галузі дуже складно з цілої

низки причин. По-перше, через велику диференціацію предметних галузей, по-друге, через проблему рентабельності підготовки перекладачів – "напівфабрикат", який необхідно буде доучувати на робочому місці, обійдеться дешевше [2]. Але, на нашу думку, у цьому випадку постає питання конкурентоспроможності фахівців, яких потрібно доучувати, оскільки брати на роботу такого фахівця просто не рентабельно. До того ж досить складно зазначити, яким саме мінімумом знань у всіх галузях життєдіяльності та словниковим запасом має володіти молодий фахівець, щоб можна було з упевненістю сказати, що саме цього достатньо для того, щоб працювати перекладачем у будь-якій професійній галузі.

І. В. Полуян пропонує такий підхід до підготовки фахівців – перекладачів: курси і факультети, які готують перекладачів, мають дотримуватися більш вузьких і спеціалізованих підходів, орієнтованих на ринок, тобто на існуючий попит на продукт, необхідно вирішити, як можна було б готувати перекладачів за конкретними спеціальностями – фахівець у письмовому перекладі (з рідної на англійську, з англійської на рідну), усний послідовний двосторонній переклад (із записом, з опорою на пам'ять), синхронний переклад, при цьому в послідовному й синхронному перекладах бажана спеціалізація за темами [3].

Крім того, як відзначають деякі вітчизняні та зарубіжні дослідники, для ефективної підготовки перекладачів для роботи у конкретній галузі, необхідно також провести дослідження лінгвістичних особливостей дискурсу цієї галузі та розглянути очікування цільової аудиторії.

На підставі досліджень, виконаних найбільш впливовою міжнародною перекладацькою організацією Міжнародною федерацією перекладу (FIT), яка займається розробкою стандартів для підготовки фахівців міжнародного рівня з усного перекладу, було виділено 9 перекладацьких спеціальностей: наукові або технічні перекладачі; перекладачі для ЗМІ; термінологи; синхронні перекладачі, перекладачі конференцій (або фахівці в усному послідовному й двосторонньому перекладі); комунальні перекладачі; судові перекладачі; сурдоперекладачі; теоретики перекладу; викладачі перекладу. Крім того, відповідно до останніх результатів дослідження, проведеного Департаментом усного перекладу у складі Єврокомісії (DG SCIC) під час засідань Європейської Ради з економічних і соціальних питань у листопаді 2007 року, основним недоліком у діяльності перекладачів, які обслуговували це засідання, на думку учасників, було визнано недостатнє володіння термінологією й неповне розуміння суті предмета обговорення, або недостатній рівень професійних знань у тій сфері, у якій здійснювався переклад, що ще раз підтверджує необхідність у підготовці фахівців у сфері професійно орієнтованого перекладу.

Якщо порівняти державні стандарти підготовки перекладачів у сфері професійно орієнтованого перекладу країн – засновниць СНД, до яких належить наша країна, то треба відзначити, що в інших державах цьому питанню приділяється набагато більше уваги. Ще з 1997 року згідно з Наказом

Міністерства загальної та професійної освіти Російської Федерації у багатьох вищих навчальних закладах Росії випускникам почали присвоювати додаткову кваліфікацію "Перекладач у сфері професійної комунікації". І хоча проблема наявності навчальних програм та сучасних навчальних посібників, які б відповідали вимогам та забезпечували якісну підготовку фахівців у сфері професійно орієнтованого перекладу, залишається неповністю вирішеною, можна з упевненістю сказати, що в деяких країнах вже зроблено певні кроки для створення нормативної та практичної бази для підготовки перекладачів згідно з європейськими стандартами у цій галузі.

На жаль, Державний стандарт вищої професійної освіти України щодо підготовки дипломованого фахівця з перекладу не містить жодної докладної спеціалізації для перекладацьких професій, тим самим не враховуючи нові потреби суспільства. Таким чином, спостерігається вагомий розрив між соціальним замовленням і практикою підготовки перекладачів. Значною мірою цей розрив обумовлений нерозробленістю теорії і методики в цій галузі навчання.

Незважаючи на складність проблеми методики навчання усного професійно орієнтованого перекладу, їй не приділялося достатньої уваги в наукових дослідженнях як у нашій країні, так і за кордоном. Наукові розробки з цієї проблеми почали з'являтися лише в останні роки, серед найбільш помітних необхідно згадати роботи Р. К. Мін'яра-Белоручева щодо підготовки перекладачів до виконання різних видів перекладу, та Л. Віссон, якою розглянуто не тільки труднощі перекладу окремих явищ, а й відібрано словниковий мінімум для навчання перекладачів синхронного перекладу у соціально-економічній сфері. Л. О. Гуревич порушує питання виділення професійних груп перекладачів, залежно від сфери їх діяльності. Праці Л. К. Латишева стосуються питання доцільності ринкової орієнтації у процесі підготовки перекладачів, а також технологій перекладу. Необхідно також відзначити наукові дослідження Ж. В. Живої, яка розглядає навчання усного перекладу з аркушу економічних текстів та І. А. Муратової, яка досліджує формат і зміст сертифікаційного екзамену перекладачів у сфері судочинства. Що стосується дослідження питання навчання усного, зокрема професійно орієнтованого перекладу у нашій країні, то на цей час існує лише кілька досліджень, серед яких можна назвати роботи Л. М. Черноватого, які стосуються принципів укладання вправ для навчання галузевого перекладу, Г. Е. Мірама щодо навчання різних видів усного перекладу, С. Є. Максимова щодо навчання двостороннього послідовного перекладу, Т. В. Ганічевої, яка розробила методику навчання майбутніх філологів усного англомовного двостороннього перекладу у галузі прав людини.

Крім того, як визначають деякі вчені, тематична спрямованість у навчанні усних перекладачів може мати негативні наслідки через створення перекладачів з вузьким професійним кругозором. Головним джерелом труднощів такої спрямованості вважається необхідність поєднання тематичних

знань та професійних умінь. При цьому, деякі з них наголошують на тематичному принципі підготовки перекладачів, який має знайти своє розумне і належне місце у комплексі з іншими принципами у процесі навчання перекладачів [1]. Інакше кажучи, готуючи перекладачів у межах вузької спеціалізації, ми усвідомлено звужуємо їх кругозір та обмежуємо багаж їх знань певною сферою застосування їхніх послуг. З цим важко не погодитися, але, якщо йти від протилежного, не можна казати про якісну підготовку фахівця, якщо він спеціалізується майже в усіх галузях, але в жодній конкретно, бо, насамперед, неможливо відмежувати саме той мінімум знань та ті галузі, де він зможе працювати у майбутньому завдяки одержаній підготовці. Спеціалізація перекладача не може бути занадто вузькою, бо підготовка таких фахівців буде дуже дорого коштувати, і перед ними гостро постане проблема працевлаштування. Ми маємо на увазі необхідність спеціалізації у глобальних сферах життєдіяльності людини та професійній перекладацькій діяльності таких, як соціальна і політична, економічна і фінансова, юридична, медична галузі, а також технічні перекладачі, перекладачі конференцій, теоретики перекладу, тощо. Подібну спеціалізацію для перекладачів передбачають стандарти, розроблені Міжнародною федерацією переклад.

На нашу думку, тематичну підготовку перекладачів для роботи у конкретній галузі необхідно розпочинати лише тоді, коли, по-перше, вони вже одержать загальну професійну перекладацьку підготовку і будуть спроможні використовувати різноманітні перекладацькі технології, по-друге, одержать знання у тій галузі, в якій вони будуть спеціалізуватися для того, щоб не тільки перекладати знайомі терміни, а й усвідомлювати те, про що йдеться, а, по-третє, у процесі формування навичок та вмій професійно орієнтованого перекладу необхідно передбачити закріплення знань в обраній галузі за допомогою мови для спеціальних цілей (ESP). Крім того, у процесі професійно орієнтованої підготовки перекладачів дуже важливо враховувати аспект ситуативного контексту комунікації, а також приділяти увагу особливостям презентації перекладу беручи до уваги критерії якості цієї презентації (наприклад, логічна послідовність, обґрунтованість, швидкість, тощо) та специфіки галузі, в якій працює перекладач.

Для цього необхідно враховувати очікування цільової аудиторії (для роботи у будь-якої галузі цільова аудиторія може бути нечисленною дві або три людини за круглим столом, а може, наприклад, налічувати декілька десятків, або навіть тисяч людей, якщо йдеться про конференції та засідання).

Усі вказані в статті проблеми, а також питання стосовно класифікації видів усного перекладу, механізмів, установок для навчання усного професійно орієнтованого перекладу та багато інших важливих моментів, будуть висвітлені у новому навчальному посібнику з практики усного перекладу.

Література

1. *Алексеева И. С.* Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. – СПб.: Издательство "Союз", 2005. – 288 с.
2. *Латышев Л. К.* Как готовить переводчиков? / Л. К. Латышев // Тетради переводчика. – 1999. – В. 24. – С. 73–84.
3. *Полуян И. В.* Специализация в процессе обучения / И. В. Полуян // Мосты (журнал переводчиков). – 2007. – № 4(16). – С. 61–63.
4. *Ширяев А. Ф.* Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. – М.: "Воениздат", 1979. – 183 с.

References

1. *Alekseeva I. S.* Professional Practice of the Interpreter: / I. S. Alekseeva // Teaching Aid in Interpreting and Translation for Interpreters and Teachers. – SPB.: Izdatelstvo "Soyuz", 2005. – 288 p.
2. *Latyshev L. K.* How to teach of Interpretes? / L. K. Latyshev // Interpreter's Notebook. – 1999. – V. 24. – P. 73–84.
3. *Poluyan I. V.* Specialization in the Process of Teaching / I. V. Poluyan // Bridges (the Jornal of Interpreters). – 2007. – № 4(16). – P. 61–63.
4. *Shiryayev A. F.* Synchronous Interpreting: the Activity of Synchronous Interpreter and methods of Synchronous Interpreting. – M.: "Voenizdat", 1979. – 183 p.